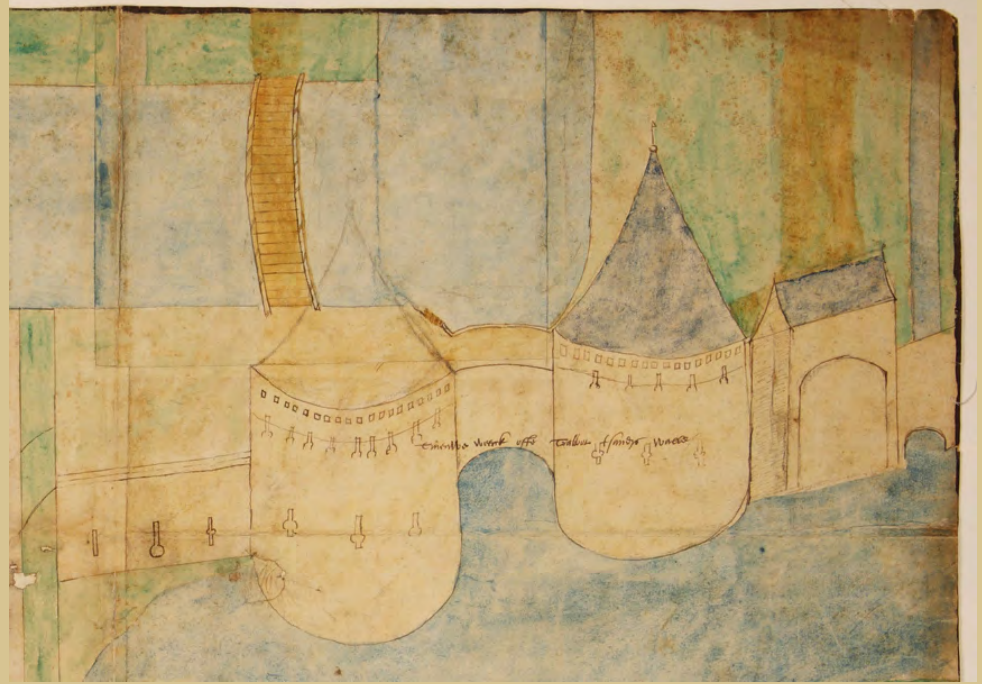

Gent on Files

@rchieflink

Driemaandelijkse nieuwsbrief van 't Archief. Gent on Files vzw - Jaargang 10 - nummer 1 - januari 2010

Het Rabot, symbool van het Gentse verzet, 1489 (AG L59/1)

Over de zoektocht naar de mens achter de opstandeling

De uitgebreide reeks schepenregisters van het Gentse stadsarchief is zowel een vloek als een zegen voor de historicus. De bron (reeksen 301 en 330 van het oud archief) bevat aktes van zogenaamde vrijwillige rechtspraak uit de Middeleeuwen en vroegmoderne tijd, die de Gentenaars als bewijsstuk bij een onderlinge verbintenis door de schepenbank in een register tegen betaling lieten kopiëren. De schriftstukken betreffen de verkoop van goederen, staten van goed, de regeling van geschillen, enzovoort. Bijgevolg zijn de schepenregisters een goudmijn voor de historicus om het leven van de middeleeuwse en vroegmoderne Gentenaar te bestuderen. De schat aan

informatie heeft reeds tot excellente studies geleid over genealogie, huwelijksrecht, de Gentse weduwen en wezen, de toenmalige immobiëlenmarkt, sociale ongelijkheid, enzovoort. Maar er is ook een keerzijde aan de medaille, met name de onoverzichtelijkheid van de registers. Het aantal gekopieerde aktes is nauwelijks te tellen. Hun omvangrijke karakter schrikt uitgeveraf en regesten zijn enkel voor een aantal jaargangen in de veertiende, vijftiende en zestiende eeuw beschikbaar. Daarenboven zijn de aktes niet strikt chronologisch gerangschikt en hebben de Gentse klerken nooit een index opgesteld. Kortom, een snelle doelgerichte consultatie zonder precieze

De onthoofding van de opstandige aanvoerders in Gent. Litho (19de eeuw) naar een houtsnede van Hans Burgkmair (AG L8/8)

referentie behoort niet tot de mogelijkheden. De historicus laat dus een lach en een traan.

Toch is het de bedoeling in de komende maanden weer uit de rijke bron te putten, meer bepaald voor een onderzoek naar de mens achter de Gentse opstandeling. In het kader van een onderzoek naar de huwelijkspraktijk in het laatmiddeleeuwse Gent door Monique Van Melkebeek (zie een vorige @rchieflink) heeft Cyriel Vleeschouwers, tijdens een grondige lectuur van alle vijftiende-eeuwse schepenregisters, een lijst van aktes opgesteld, waarin de voornaamste leiders van de Gentse opstand van 1482-1492 voorkomen. Toen vocht Gent een verbeter

conflict uit met aartshertog Maximiliaan van Oostenrijk, vader van en regent namens de graaf van Vlaanderen (Filips de Schone). Volgens de leiders van de Gentse opstand had de Habsburgse keizerszoon tijdens de regering van zijn echtgenote, Maria van Bourgondië (1477-1482), de rechten van de inwoners van het graafschap voortdurend met de voeten getreden. Toen gravin Maria in maart 1482 plotseling stierf na een val van haar paard, weigerde Gent aan Maximiliaan het regentschap over zijn minderjarige zoon toe te kennen. De daaropvolgende politieke en nadien militaire strijd zou ruim een decennium duren, en pas in 1492 een einde

kennen. Toen gaf Gent zich uitgeput over aan de vorst, na de aanvaarding van de Vrede van Cadzand (juli 1492). De stad diende Maximiliaan als regent over zijn zoon te erkennen, en bovendien verloren de Gentenaars talrijke privileges die ze voordien genoten.

Met de lijst van Cyriel Vleeschouwers in de hand wordt het mogelijk om te onderzoeken wat de Gentenaars bewoog om een dergelijke lange strijd uit te vechten. Ze bevat referenties van de (kopieën van de) schriftstukken van de tweelingbroers Jan en Frans Van Coppenhole, Willem Rijm en Daneel Onredene. Deze vier figuren vervulden belangrijke politieke mandaten tijdens de opstandsjaren. Jan van Coppenhole was overdeken van de Gentse *kleine neringen* en zelfs provoost van de Franse koning, toen die de Gentenaars bijsprong in hun strijd tegen Maximiliaan. Daneel Onredene en Willem Rijm waren in die periode meermaals schepen in de stad en duiken in de verhalende bronnen over de opstand op als de leidinggevende figuren. Willem Rijm wordt als 'l'idolle et le dieu des Gantois' beschreven door de Bourgondische kroniekschrijver Olivier de la Marche. Hij zou, samen met Daneel Onredene, zijn politieke verzet tegen het regentschap van Maximiliaan met de dood bekopen. In juni 1485, toen Maximiliaan erin geslaagd was de stad militair te veroveren, liet hij beide Gentenaars op de Vrijdagmarkt publiekelijk terechtstellen. In november 1487 zou de stad echter

opnieuw in opstand komen onder leiding van de broers Van Coppenhole. Gent liet in deze jaren zelfs eigen muntstukken slaan, die toen *Coppenholes* genoemd werden. Maar ook beide broers zouden op het schavot sterven. Toen medestanders van Maximiliaan in juni 1492 de macht in de stad overnamen, werd ook de tweeling met het zwaard berecht.

bevonden ten steerhuuse van wijlen Willem Rijm, haren zone' (SAG, reeks 301, 58 (2), 10r). Zelfcensuur heeft ongetwijfeld veel geschriften van opstandelingen in rook doen opgaan, maar gelukkig zijn ook stukken bewaard gebleven omdat ze in de schepenregisters gekopieerd werden. Een doorgedreven onderzoek van deze aktes aan de Universiteit Gent (Jelle Haemers, Hanne Roose) zou

omringden, etcetera. Het antwoord op die vragen moet ons in staat stellen te achterhalen, waarom deze figuren het opnamen tegen Maximiliaan van Oostenrijk, en, in combinatie met een onderzoek naar de ideologische en intellectuele beweegredenen van de vermelde personen, waarom de Gentse bevolking achter hen stond. Kortom, aan de hand van de in de

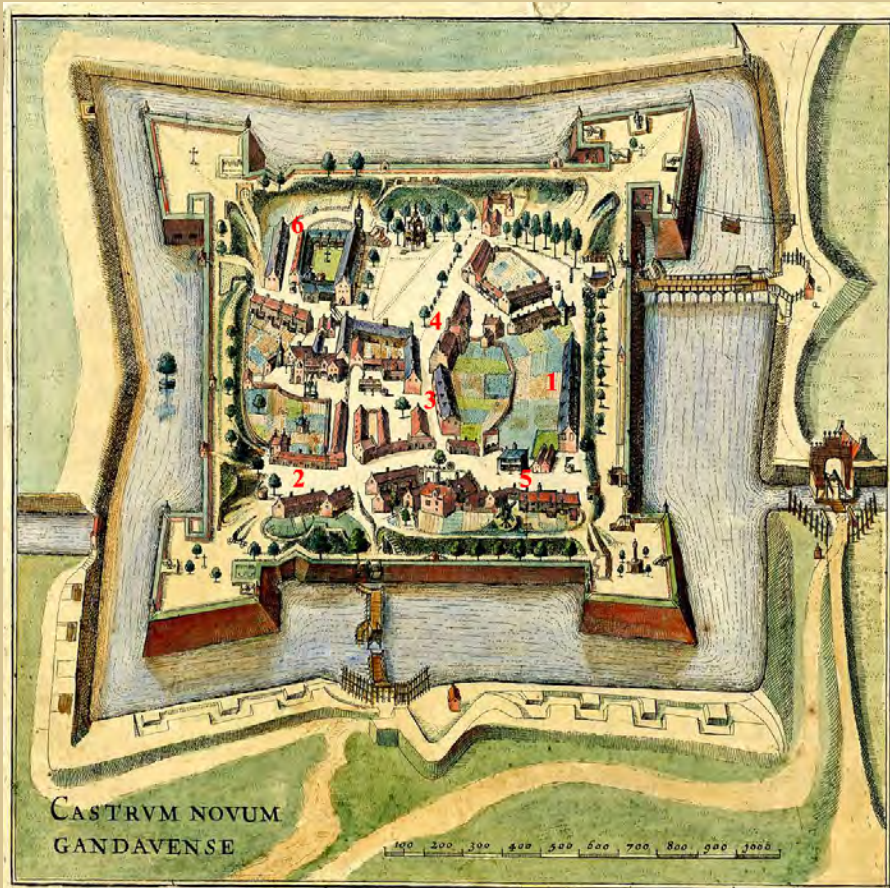
Scène uit *De triomf van Maximiliaan*. Litho (19de eeuw) naar een houtsnede van Albrecht Dürer (AG L8/6f)

Een vermelding uit de schepenregisters is niet mis te verstaan. De moeder van Willem Rijm, Clara van der Eecken, had immers na de terechtstelling van haar zoon diens privédocumenten in het vuur geworpen. Ze werd gestraft om 'in het vuur verbrand te hebbene alle instructies, lettren, missive, in Walsche ende in Vlaemsche,

nieuw licht kunnen werpen op de sociale, culturele en economische achtergrond van de vier Gentse leiders. We gaan met andere woorden op zoek naar de mens achter de opstandeling. We willen weten waar de vier geselecteerde personen woonden, welke goederen ze bezaten, welke familiale en andere netwerken hen

schepenregisters gekopieerde aktes, waarvan de originelen verloren zijn, kunnen we tot voorheen onbekende facetten uit de geschiedenis van de inwoners van het 'middeleeuwse Manhattan' toch proberen te achterhalen. Laat de zoektocht beginnen!

**Jelle Haemers
en Hanne Roose**

Soldatenhuisvesting in het Spanjaardenkasteel in 1707

Het begin van de achttiende eeuw bracht woelige politieke tijden mee voor Gent. Koning Karel II van Spanje, de laatste Spaanse Habsburger, was op 1 november 1700 overleden zonder rechtstreekse troonopvolger. Hij had bij testament bepaald dat Filips van Anjou, de kleinzoon van de Franse koning Lodewijk XIV, hem in alle Spaanse gewesten zou opvolgen. Dit zou tot gevolg hebben, dat de invloedssfeer van Frankrijk zeer groot werd. Het lag voor de hand

dat de andere Europese landen zich hiertegen verzetten, wat leidde tot de Spaanse successieoorlog. Deze oorlog betekende voor Gent veel machtswisselingen in korte tijd als gevolg van militaire successen of nederlagen. Eerst erkende de stad het Franse gezag. Na de Slag bij Ramillies ging ze zonder slag of stoot op 1 juni 1706 over naar de geallieerden. Op 5 juli 1708 was de stad weer Frans, maar op 30 december van hetzelfde jaar capituleerde graaf de la

Mothe, de bevelhebber van de Franse troepen, zonder dat één schot was gelost. De geallieerden hadden het toen weer voor het zeggen.

Dat er niet gevochten werd, betekende niet dat er geen oorlogsvoorbereidingen werden getroffen. De citadel, beter bekend als het Spanjaardenkasteel, speelde hierin vanzelfsprekend een rol. Deze dwangburcht was op bevel van Keizer Karel vanaf 1540 opgetrokken op de plaats van de Sint-Baafsabdij en was bijgevolg

vorstelijk domein. Het onderhoud van de vesting hing dan ook grotendeels af van de financiële mogelijkheden van de vorst en die waren zelden rooskleurig, terwijl de wisselende bezettingstroepen een goed onderhoud ook al niet in de hand werkten.

In normale tijden telde de citadel een uitgebreide staf en een vast garnizoen van een 170 man. In oorlogstijden konden er heel wat meer gelegerd worden. De citadel besloeg immers een oppervlakte van circa tien ha en strekte zich in het oosten uit tot wat nu de De Pauwvaart is (Schoolkaai), in het zuiden tot de Schelde en de Visserij, in het westen tot bijna aan de Slachthuisstraat en in het noorden tot aan de Kasteellaan en de spoorweg. Deze tijdelijke troepen werden gelogeerd in barakken, zoals blijkt uit het bestek dat Philip François De Stobbeleere op 3 en 4 oktober 1707 opmaakte van de werken die noodzakelijk waren om ze enigszins bewoonbaar te maken (Rijksarchief Gent, Fonds Gent, 416).

In totaal waren er 146 barakken gegroepeerd in zeven kwartieren. De meeste barakken of kamers waren dubbel, wat betekent dat ze een verdieping hadden. De straat die lange galerie werd genoemd, telde er 17, het kwartier van de Molenstraat behalve 26 dubbele ook twee enkele; het kwartier van Sint-Franciscus 20, het kwartier van Mungo en de Vrouwenstraat 42 en in de straat waar zich het groot

magazijn bevond achter de kerk, 9. In het kwartier van het Hooghuis en de straat van de adjudant ten slotte stonden er 30.

Dankzij de legende opgemaakt door Victor Fris bij het plan van de citadel dat Sanderus afdruckte in zijn *Flandria illustrata*, kunnen we enkele kwartieren lokaliseren. De lange galerie komt overeen met de gebouwen aangeduid door het nummer 1, het kwartier van Sint-Franciscus met 2, het kwartier Mungo en de Vrouwenstraat met 3 en het kwartier van het Hooghuis en de straat van de adjudant met 4. Het kwartier van de Molenstraat bevond zich in de buurt van 5 en met de straat van het groot magazijn worden de gebouwen bedoeld, opgetrokken op de plaats van de abdijkerk of het nummer 6.

Deze barakken waren bedoeld voor de gewone soldaten, de hogere rangen waren veel beter gehuisvest. Met iedere militaire rang kwam een bepaalde huisvesting en een graad van comfort overeen. De hoogste in rang, een kolonel, had, indien mogelijk, recht op een volledig huis. Was dit niet mogelijk, dan op twee kamers, een keuken, een stal, het gebruik van een kelder, een bed voor hem en drie bedden of matrassen voor zijn knechten. Voor een commissaris van oorlog was dit één kamer, een keuken, een stal, het gebruik van een kelder, een bed voor hem en twee bedden of matrassen voor zijn knechten. En

zo verminderden de voorzieningen tot het niveau van de sergeant en de soldaat. De sergeant had recht op een kamer met bed, lakens en dekens, maar als hij ongehuwd was, moest hij die kamer delen. Helemaal onderaan stond de gewone soldaat die, indien hij niet gehuwd was, zijn matras moest delen met een medesoldaat. De matras moest wel goed gevuld zijn, het stro om de zes maanden vervangen en de lakens iedere maand ververst, althans volgens de voorschriften.

De Stobbeleere vermeldt in zijn bestek dan ook geen reparaties aan bedden. De soldaten sliepen immers op matrassen. Normaal gezien beschikten ze verder over een peluw, lakens en een wollen deken. Veel meer dan een schouw en wat nagels in de muur die als kapstok dienden, bevatten deze barakken niet. Anders was het onmogelijk om een achttal personen in een kamer, dus zestien per barak, onder te brengen. Indien de broodnodige reparaties aan deuren, ramen, ruiten en ijzerwerk werden uitgevoerd, zou er immers ruimte zijn voor minstens 2200 manschappen, aldus De Stobbeleere. Dit aantal stemt overeen met de 2500 soldaten die er bij de oprichting van de citadel in 1545 konden worden ondergebracht. De capaciteit van de citadel had bijgevolg geen grote wijzigingen ondergaan.

Griet Maréchal

De burgerwacht op handtekeningenjacht...

Op 18 februari 1894 verwachtte Gent een hoge gast. De latere koning Albert I zou zijn eerste officiële bezoek aan de stad brengen en 's avonds aanwezig zijn op een liefdadigheidsconcert van de burgerwacht. De organisatie van het evenement was in handen van de jagers-verkenners, een elitair vrijwilligerskorps dat binnen de ongedisciplineerde burgerwacht bekend stond om zijn tucht en degelijke opvoeding.

Naar aanleiding van de komst van prins Albert hadden de jagers-verkenners een guldenboek besteld. Dit gedenkboek was voorzien van een band in rood en zwart leder en telde zo'n tweehonderd pagina's in folio met goud op snee. Voor de illustraties kon het korps een beroep doen op een gereputeerd kunstenaar in eigen rangen. Sergeant Louis Geens (1835-1906) had voor de Gentse jagers-verkenners al eerder een aantal menukaarten ontworpen en leverde nu ook voor het guldenboek drie fraaie aquarellen. Zo schilderde Geens onder meer de imposante titelplaat met militaire attributen die ook verwees naar het

oprichtingsjaar 1861. Bij de bestelling van het guldenboek bestond het vrijwilligerskorps inderdaad al meer dan dertig jaar en de eerste folio's zijn dan ook gewijd aan de mijlpalen van de afgelopen decennia, zoals de deelname aan een internationale schietwedstrijd in het Britse Wimbledon (1867) of de uitreiking van een vlag door koning Leopold II (1891).

Nadat het guldenboek in 1894 officieel door prins Albert in gebruik was genomen, passeerde het register de volgende jaren uiteraard nog regelmatig langs de eretafel. Het gedenkboek herinnert zo aan heel wat banketten en plechtigheden en verzamelde terloops de handtekeningen van menig minister en lokaal politicus. Overwinningen op schietwedstrijden of de uitreiking van eretekens kregen eveneens stevast een geïllustreerde folio in het gedenkboek. Louis Geens zal in 1897 nog een enkele aquarel aanleveren, maar de overige illustraties in het guldenboek zijn van de hand van anonieme of onbekende kunstenaars. In hun werk zien we in de loop der jaren trouwens langzaam nieuwe

kunststromingen opduiken, zoals het realisme en de art nouveau.

Binnen de Gentse burgerwacht stonden de jagers-verkenners bekend als een bij uitstek verfranst gezelschap en zowat alle vermeldingen in hun *Livre d'Or* zijn dan ook in de taal van Molière. Enkel in september 1899 maakte men een uitzondering, toen de wapenbroeders van de Schutterij uit het Nederlandse Middelburg op bezoek kwamen en een tekst in hun moedertaal mochten ondertekenen.

De laatste vermelding in het guldenboek dateert van juli 1912, toen de Gentse jagers-verkenners met de nodige luister de vijftigste verjaardag van de oprichting van hun korps vierden. Het register werd tijdens de Eerste Wereldoorlog verborgen voor de Duitse bezetter en kwam na de ontbinding van de burgerwacht in 1920 in het Stadsarchief van Gent terecht. Het guldenboek wachtte daar decennialang geduldig op ontdekking en wordt nu definitief van onder de korenmaat gehaald...

Piet Veldeman

Beste Vrienden van het Stadsarchief

U had het ongetwijfeld al gemerkt: onze vertrouwde nieuwsbrief steekt in een nieuw jasje! Bij aanvang van de tiende jaargang onderging *@rchieflink* inderdaad een heuse metamorfose en ons ledenblad valt voortaan in kleur in uw brievenbus. Vanaf nu kan u dus kennismaken met de unieke iconografische rijkdom van het Gentse Stadsarchief in al zijn kleurenpracht. Inhoudelijk zijn er echter geen grote wijzigingen en we brengen nog steeds boeiende artikels over de meest uiteenlopende Gentse onderwerpen. Deze pagina 007 - met knipoog naar James Bond - is voortaan wel gereserveerd voor pleidooien en opiniestukken inzake archief of erfgoed, die net zoals de geheim agent best provocerend of controversieel mogen zijn...

De uitgave van een vernieuwde nieuwsbrief luidt ook de start in van een feestjaar dat helemaal in het teken staat van het tienjarig jubileum van onze vriendenkring. We blikken in 2010 inderdaad terug op een decennium van ondersteuning aan het Stadsarchief en de Raad van Bestuur stelde voor u graag een ambitieus feestprogramma samen. Het project kreeg de titel *Schatten van Mensen!* mee. We trekken op tournee door de binnenstad en laten tijdens twee debatavonden telkens een BG (Boeiende Gentenaar) aan het woord over het belang van archief, zowel voor hem persoonlijk als voor de samenleving. Persfotograaf en televisiefiguur Michiel Hendryckx heeft alvast een uitgesproken mening over stad en archief en is bereid met het publiek in dialoog te gaan. Wist u trouwens dat De Zwarte Doos een aantal van zijn persfoto's bewaart? Ook Koen Crucke reageerde enthousiast en maakt voor ons tijd vrij in zijn agenda. De Gentse zanger zal onder meer vertellen over het al dan niet archiveren binnen zijn vakgebied en ons vergasten op boeiende verhalen uit het archief van de opera. Ik kijk al uit naar beide debatavonden, die trouwens telkens ondersteund zullen worden door grotendeels onbekend illustratiemateriaal uit het Stadsarchief...

In november 2010 keren we terug naar onze vertrouwde thuishaven in Gentbrugge voor het slotevenement van het feestjaar. Burgemeester Daniël Termont engageerde zich onmiddellijk als derde gastspreker en zal onder meer vragen beantwoorden over het belang van archief voor een stadsbestuur. Wellicht zullen tijdens dit debat ook de Gentse Feesten en de Haven uitgebreid aan bod komen. Orgelpunt van het slotevenement wordt de voorstelling van het boek *Schatten van mensen. Tien jaar Gent in aanwinsten 2000-2009*. Deze exclusieve publicatie van het Stadsarchief herdenkt ook vijf jaar huisvesting in De Zwarte Doos en zal als promotieboek niet in de handel verkrijgbaar zijn. Alle leden van onze vriendenkring krijgen van het stadsbestuur echter een gratis exemplaar aangeboden, als dank voor tien jaar directe en indirecte ondersteuning...

Uiteraard ontvangt u als vriend van het Stadsarchief nog een persoonlijk uitnodiging voor alle activiteiten van het jubileumjaar. Hou uw brievenbus dus in de gaten!

Piet Veldeman
Voorzitter

Link

Duo van Bavo

Regelmatig krijgt het Stadsarchief bijzonder beeldmateriaal cadeau. Vaak gaat dit dan om fotomateriaal uit de twintigste eeuw, of om videobeelden en filmmateriaal. Uitzonderlijk duikt nog eens een kostbare tekening uit de negentiende eeuw op. In 1997 was Jean De Coene, voormalig lid van de Adviescommissie van het Stadsarchief en het Museum voor Industriële Archeologie en Textiel, erin geslaagd de hand te leggen op een artistiek olieverfschilderijtje van de ruïnes van de Sint-Baafsabdij. Het schilderij toont de puinen van de kruisgang met de toegang tot de kapittelzaal ter hoogte van het lavatorium. Het schilderij is gedateerd in 1857 en gesigneerd door E. de Lavallée Poussin (PK 1997/5). Het werd ondergebracht in het Prentenkabinet, de opvolger van de Atlas Goetghebuer.

Het Stadsarchief beschikt over vergelijkbaar beeldmateriaal uit de negentiende eeuw dat hoofdzakelijk bewaard wordt in de Atlas Goetghebuer. Een tekening uit 1835 van dezelfde hoek van de abdij, vanuit een iets andere positie, is met zekerheid van de erg nauwkeurige en fijne hand van jurist August Van Lokeren (AG lade 14/9).

Bij deze twee afbeeldingen verschilt de mate van accuraatheid en nauwgezetheid aanzienlijk, gaande van een eerder geromantiseerde visie bij E. de Lavallée Poussin tot een bijna gedrukte pen- en potloodtekening bij Van Lokeren. Voorzichtigheid bij de interpretatie en het gebruik van dergelijk beeldmateriaal is dus steeds aangewezen.

Leen Charles

Ruïnes van de Sint-Baafsabdij.
Schilderij van E. Delavallée Poussin,
1857 (PK 1997/5)

Sint-Baafsabdij: kruisgang met lavatorium en ingang kapittelzaal. Pen- en potloodtekening van August Van Lokeren, 1835 (AG L14/9)

colofon

@rchieflink is de driemaandelijke nieuwsbrief van 't Archief. Gent on Files, een ondersteunende vzw voor het Stadsarchief van Gent

Het abonnement is begrepen in de lidmaatschapsbijdrage: 15 euro individuele leden, 18 euro gezin, 25 euro steunende leden en 250 euro ereleden.

Een los nummer kost 5 euro.

Rekeningnummer:
000-3252077-55

Projectrekening Koning Boudewijnstichting

“voor een betere conservatie van de charterverzameling”: 000-0000004-04 met mededeling 'L82195 - 't Archief Gent on Files vzw; een fiscaal attest vanaf 30,00 euro.

Adres GOF

p.a. De Zwarte Doos Stadsarchief,
Dulle-Grietlaan 12, 9050 Gentbrugge
(09)266 57 60
stadsarchief@gent.be
www.archieflink.centerall.com

Coördinatie en eindredactie

Valérie Meillander
Christine Duthoit

Verantwoordelijke uitgever

Piet Veldeman, Ooistraat 10,
9041 Oostakker

ISSN - nummer: 1376-2966

Foto's:

Storm Calle, tenzij anders vermeld.

Vormgeving

Evé Grafica - Erika Vanderstockt,
Gent, GSM: 0486/51.78.88

Druk

J.Verbeke, Gent

Inhoud

1

Over de zoektocht naar de mens achter de opstandeling

2

Soldatenhuisvesting in het Spanjaardenkasteel in 1707

6

De burgerwacht op handtekeningenjacht...

7

007

8

Link